

Životní cyklus trestného činu z nenávisti: tři scénáře

PETR KUPKA
KLÁRA KALIBOVÁ
VÁCLAV WALACH¹
VENDULA DIVIŠOVÁ
In IUSTITIA

Lifecycle of a hate crime: three scenarios

Abstract: This paper presents findings from a qualitative research targeted at the prosecution of hate crimes in the Czech Republic. Based on interviews with judges, prosecutors, attorneys, offenders and victims, three scenarios of the lifecycle of a hate crime are formulated – ideal, inauspicious and plausible. The scenarios consist of model situations that reflect criminal proceedings from police investigation to conviction and that allow to demonstrate six factors which influence the qualification and prosecution of an offence as a hate crime. The main objective of this paper is to identify key moments of criminal proceedings concerning hate crimes in the Czech context. This can help to detect the problematic aspects of criminal justice system that hinder the effective solving of hate crimes.

Keywords: hate crime, criminal proceedings, scenarios, criminal justice system

Úvod

Trestné činy z nenávisti představují nepříliš početný, ale závažný typ kriminality. Jeho podstatou je skutečnost, že pachatelé si své oběti vybírají na základě jejich skutečné nebo domnělé identity či příslušnosti k některé ze společenských skupin. Rozhodující pro označení určitého skutku jako trestného činu z nenávisti je tedy klíčová motivace pachatele – jeho předsudečnost vůči některým skupinám (Danics, 2014; Fryšták, 2016; Herczeg, 2008; Kalibová, 2010, 2017; Múka et al., 2008). Dosavadní výzkumy poukázaly na relativně horší dopady nenávistné kriminality nejen na přímo viktimizované jedince, ale také na širší společenství, k němuž tito jedinci patřili (Iganski, 2001; Iganski & Lagou, 2015). Vzhledem k tomu, že oběťmi trestných činů z nenávisti se zpravidla stávají zpravidla příslušníci stigmatizovaných, společensky marginalizovaných či jinak znevýhodněných skupin (cf. Perry 2014, s. 10), lze o této kriminalitě hovořit jako o mechanismu sociální kontroly a reprodukce sociálních nerovností. Nenávistná kriminalita tedy přispívá nejen k narušování společenské soudržnosti, ale současně také k upevňování mocenských asymetrií a hierarchií existujících v dané společnosti (Perry, 2003).²

1 Případnou korespondenci zasílejte na emailovou adresu: vaclav.walach@in-ius.cz.

2 Barbara Perry nazvala svůj přístup jako „dělání rozdílů“ („doing difference“), aby poukázala na ústřední roli dynamiky „my versus oni“ a kontextu, v němž se tato dynamika odehrává. Právě z toho důvodu je považován za klíčový

Přes výše řečené se v ČR zatím setkáváme s minimem kriminologických výzkumů, které by se problematikou trestných činů z nenávisti empiricky zabývaly (srov. In IUSTITIA, 2016; Kalibová et al., 2017; OBP MV ČR, 2012a, 2012b; Štěchová et al., 2004). Tato studie si klade za cíl tuto situaci částečně odčinit. Prezentuje závěry z výzkumu postihování trestných činů z nenávisti, který byl realizován v letech 2016–2017 jako součást širšího mezinárodního projektu „Životní cyklus trestného činu z nenávisti“. Cílem projektu bylo porozumět, jak je využíváno právo při vyšetřování a souzení trestných činů z nenávisti v členských zemích Evropské unie, a na tomto základě identifikovat nejlepší praxe z hlediska prevence a stíhání tohoto typu kriminality. Uskutečněn byl pomocí polostrukturovaných rozhovorů se soudci, státními zástupci, advokáty, pachateli a oběti.³

Hlavní závěry z tohoto projektu byly publikovány a podrobně analyzovány ve dvou výzkumných zprávách (Schweppe, Haynes & Walters, 2018; Walach et al., 2017). V této studii byla tato analýza využita k identifikaci šesti faktorů, které ovlivňují pravděpodobnost, že bude určitý skutek stíhán jako trestný čin z nenávisti. Tyto faktory prezentujeme pomocí tří scénářů životního cyklu trestného činu z nenávisti. Jednotlivé scénáře sestávají z modelových situací, které odpovídají různému průběhu trestního řízení, od přípravného řízení po soudní rozhodnutí, v závislosti na variaci zmíněných faktorů. Při vytváření scénářů jsme vycházeli z perspektivy oběti, a proto jsme je také pojmenovali jako ideální, nepříznivý a pravděpodobný. Popisované faktory se týkají primárně orgánů činných v trestním řízení, neboť ty mají zásadní vliv na postihování nenávistné kriminality.

Cílem prezentace scénářů životního cyklu trestného činu z nenávisti je přispět k identifikaci překážek, které brání v objasňování této kriminality a dosahování spravedlnosti. Struktura studie je následující. Nejprve je stručně načrtnuta konceptualizace trestného činu z nenávisti a popsána metodologie výzkumu, z něž tato studie čerpá. Poté jsou v samostatných kapitolách představeny a analyzovány jednotlivé scénáře. V závěru jsou pak reflektovány výsledky tohoto počínání s přihlédnutím ke stanovenému cíli této studie.

Konceptualizace trestného činu z nenávisti

Trestný čin z nenávisti představuje v současnosti dominantní způsob, jak se na mezinárodní úrovni přistupuje ke kriminalitě páchané na jednotlivcích z důvodu jejich identity (Perry, 2016). Z hlediska mezinárodních norem a standardů evropských mezinárodních institucí se tento termín poprvé explicitně objevuje v Rozhodnutí č. 4/03 o toleranci a nediskriminaci Rady ministrů Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě z roku 2003, a to v souvislosti s doporučením všem členským státům „sbírat a udržovat spolehlivé informace a statistiky týkající se trestných činech z nenávisti, včetně různých forem násilných projevů rasismu, diskriminace a antisemitismu“ (OSCE, 2003, s. 2). V Rozhodnutí č. 9/09 o boji proti trestným činům z nenávisti z roku 2009 se pak členské státy zavázaly k posílení boje proti trestným činům z nenávisti. To vedle nutnosti sbírat, udržovat a zveřejňovat data a statistiky

---

příspěvek k sociologickému porozumění povahy trestných činů z nenávisti. To však neznamená, že by tento pohled nebyl bez kritiky. Nathan Hall (2013, s. 115–117) identifikoval dvě výhrady: 1) ne všichni pachatelé trestných činů z nenávisti pocházejí z dominantních skupin, ne všechny jejich oběti jsou ze znevýhodněných skupin; 2) strukturální teorie jako ta od Perry nejsou s to reflektovat motivace na úrovni individuální – pachatel může mít různé důvody pro spáchání trestného činu z nenávisti. Obě tyto výhrady je třeba dále zkoumat. Nic to však nemění na tom, že v současnosti v EU mezi oběti nenávistné kriminality patrně převažují marginalizované skupiny (srov. FRA, 2017).

³ Projekt byl podpořen Evropskou komisí, Generálním ředitelstvím pro spravedlnost, spotřebitele a rovnost pohlaví (DG Justice, Consumer and Gender Equality) pod názvem: Lifecycle of a Hate Crime: Best Practice in the Prevention and Prosecution of Hate Crime JUST/2014/RRAC/AG/BEST/673. Kromě organizace In IUSTITIA (ČR) se jej účastnila Univerzita v Limericku (IE), Univerzita v Sussexu (UK), Univerzita v Umeå (SE) a Lotyšské centrum pro lidská práva (LV).

nenávistné kriminality obsahovalo také výzvu k přijetí legislativních opatření (OSCE, 2009).

Od roku 2012 se pak stále častěji pojem „trestný čin z nenávisti“ vyskytuje ve zprávách Evropské komise proti rasismu a nesnášenlivosti Rady Evropy a téhož roku byl zohledněn také ve Směrnici Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU, již se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou jsou povinny členské státy implementovat (srov. Perry, 2014). Kromě toho tato směrnice rozšířila chráněné charakteristiky, které byly již dříve uvedeny v Rámcovém rozhodnutí Rady 2008/913/SVV ze dne 28. listopadu 2008 o boji proti některým formám a projevům rasismu a xenofobie prostřednictvím trestního práva: rasa, barva pleti, náboženské vyznání, původ nebo národnostní či etnický původ (REU, 2008).⁴ Směrnice o obětech ukládá při práci s nimi posouzení jejich osobních vlastností, jako je věk, pohlaví a pohlavní identita nebo její vyjádření, etnická příslušnost, rasová příslušnost, náboženské vyznání, sexuální orientace, zdravotní stav, zdravotní postižení, povolení k pobytu, komunikační obtíže, vztah k pachateli nebo závislost na něm a předchozí zkušenosti s trestnými činy (EPREU, 2012).

Přes snahy o harmonizaci se trestněprávní úprava v zemích Evropské unie velmi liší. Nenávistná kriminalita je sociální konstrukt, jehož definice se liší v závislosti na mnoha okolnostech (Hall, 2013, s. 1–39). Jakkoli označuje násilí známé od nepaměti, sám pojem „trestný čin z nenávisti“ („hate crime“) se etabloval v souvislosti s aktivitami hnutí za občanská práva ve Spojených státech amerických (McVeigh, Welsch & Bjarnason, 2003). V americké legislativě se poprvé projevil v Zákoně o statistice trestných činů z nenávisti (The Hate Crime Statistics Act), jenž vstoupil v platnost v roce 1990. Zákon nařídil ministerstvu spravedlnosti sbírat data o nenávistné kriminalitě na federální úrovni, od čehož si jeho navrhovatelé slibovali zkvalitnění trestní politiky a posílení schopností policie postihovat tento typ trestné činnosti. Před rokem 1990 sice některé státy statistická data o trestných činech z nenávisti vytvářely, nicméně vzhledem k různému vymezení této kriminality byla vzájemně neporovnatelná. Rozdíly mezi právní úpravou trestných činů z nenávisti na úrovni jednotlivých států federace však přetrvávaly (Pezzella, 2017, s. 45–51).

V rámci Evropské unie panuje obdobná situace (Garland & Funnell, 2016). Legislativa členských států se liší například v tom, kdo může být považován za pachatele a oběť trestného činu z nenávisti (příslušník minority v. kdokoli); zda musí být tento čin motivován nenávistí nebo jen předsudkem, nepřátelstvím či strachem z určité společenské skupiny, případně vším dohromady; jestli je tato motivace primární nebo jen jednou z mnoha; zda kriminalizuje členství či sympatie k nenávistným („extremistickým“) organizacím a hnutím či verbální projevy nesnášenlivosti (Garland & Chakraborti, 2012; Perry, 2016, s. 10–11). Shoda nepanuje ani na vymezení chráněných charakteristik. Podle Jona Garlanda a Neila Chakrabortiho (2012) je například sexuální orientace nebo zdravotní postižení chráněno jen menšinou členských států, kdežto rasa či národnost patří mezi charakteristiky chráněné většinou členských států. Všechny tyto rozdíly se pochopitelně promítají do vytváření statistik trestných činů z nenávisti jednotlivými členskými státy. Jak uvádí Michael Whine (2016, s. 217): „Různé právní přístupy a interpretace toho, co tvoří trestný čin z nenávisti, ovlivňuje hloubku a šířku oficiálních mechanismů sběru dat. Tyto rozdíly znamenají, že členské státy mohou měřit odlišné reality, což komplikuje jakékoli analýzy prevalence nenávistné kriminality v EU.“

V České republice odpovídá v úvodu uvedené definici trestných činů z nenávisti řada ustanovení trestního zákona (zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník). Kořeny této právní úpravy lze nalézt již v meziválečném Československu, respektive v zákonu č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky. Ten kriminalizoval jednání spočívající v popuzování k násilnostem či jiným nepřátelským činům a k zášti

⁴ Povinnost postihovat trestné činy z nenávisti nicméně vyplývala již dříve z mezinárodních smluv ratifikovaných členskými zeměmi EU a judikatury Evropského soudu pro lidská práva (srov. Kalibová, 2017, s. 63–73).

vůči skupinám definovaným na základě národnosti, jazyka, rasy nebo náboženství, respektive skutečnosti, že jsou bez náboženství. Ač tento zákon primárně chránil stát jako celek, před popuzováním k „násilnostem či jiným nepřátelským činům“ byly chráněny nejen skupiny obyvatel, ale také jednotlivci (Kalibová, 2017, s. 82). Po druhé světové válce se trestněprávní úprava dále vyvíjela, významnými změnami však prošla především po roce 1989. V současnosti je nenávistná pohnutka přítomna v trestním zákoně třemi způsoby. U všech trestných činů může být nenávistná pohnutka zohledněna soudem jako obecně přitěžující okolnost podle § 42 trestního zákoníku. Některé trestné činy ji mají zahrnutou v základní skutkové podstatě (§§ 352, 355 a 356) a u jiných trestných činů je obsažena v kvalifikované skutkové podstatě (např. §§ 140, 145, 146, 175 či 228).

Tyto dva druhy trestných činů z nenávisti jsou v ČR někdy řazeny mezi tzv. trestné činy s extremistickým podtextem, kam spadají také trestné činy postihující činnost nenávistných skupin a nenávistnou propagandu (§§ 403, 404 a 405) a další trestné činy spáchané politickými extremisty (Danics, 2014, s. 64–64; Kalibová, 2017, s. 44–50). Koncept trestných činů s extremistickým podtextem vznikl v návaznosti na přijetí doktríny politického extremismu státními orgány, zejména Ministerstvem vnitra ČR, za přičinění části akademické obce⁵ v druhé polovině devadesátých let 20. století, čímž reagovaly na vzestup rasisticky motivovaného násilí ultrapravicových skinheadů (Charvát, 2017). Orientace na extremistického pachatele vedla k evidenci a vyhodnocování trestných činů ani ne tak podle předstředné motivace pachatele, jako spíše podle jeho politicko-ideologického smýšlení. Zdá se však, že se tento přístup již vyčerpává. Audit národní bezpečnosti navrhuje „opuštění konceptu extremismu v oblasti bezpečnostní politiky“ (MV ČR, 2016, s. 30) a doporučuje „obrat k obětem“, kdy ochrana práv a svobod obětí by měla být důležitější než výlučné soustředění se na extremisty (ibid., s. 27–28). Posun ve prospěch konceptu trestných činů z nenávisti lze pozorovat rovněž u policie. Ta nově na svých internetových stránkách prezentuje základní informace o tomto typu kriminality (Policie.cz, nedatováno). Ať už bude politický extremismus nahrazen trestnými činy z nenávisti, anebo budou tyto koncepty existovat pospolu, faktem je, že trestné činy z nenávisti lépe odpovídají situaci, kdy pouze menšina pachatelů se rekrutuje z řad extremistů, a po obsahové stránce jsou české právní tradici bližší (Kalibová, 2012).

Metodologie výzkumu a tvorba scénářů

Výzkum, na jehož základě byly identifikovány faktory ovlivňující postihování trestných činů z nenávisti a formulovány níže uvedené scénáře, zahrnoval 68 rozhovorů se soudci (10 rozhovorů), státními zástupci (19 rozhovorů), advokáty (20 rozhovorů), pachateli (9 rozhovorů) a oběti (10 rozhovorů).⁶ Osnovy rozhovorů byly vytvořeny zvlášť pro soudce, státní zástupce a advokáty, zvlášť pro pachatele a zvlášť pro oběti tak, aby bylo možné zachytit zkušenosti a názory na trestní řízení ve věci trestných činů z nenávisti specifické pro každou z výše uvedených kategorií informantů.

Jako nejvhodnější způsob výběru informantů byl vzhledem k charakteru výzkumu zvolen ten účelový. U všech kategorií informantů jsme využili pomoci institucí, které tyto informanty buď pro-

⁵ K formulování protixtremistické politiky ČR významně přispěla katedra politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Miroslav Mareš a další její členové přenesli do českého kontextu tzv. teorii extremismu Uwe Backese a Eckharda Jesseho z německého prostředí, kde rovněž slouží k ochraně ústavního pořádku. I z toho důvodu byla různými autory silně kritizována, v českém a slovenském prostředí viz dále např. Krčál (2012, 2016) a Nociar (2015, 2016).

⁶ Nad rámec zadání byly provedeny rozhovory také s policisty. Bohužel se nepodařilo včas získat dostatečný počet rozhovorů, aby mohly být do analýzy zapracovány. Samotný výzkum ukázal, že policisté představují natolik důležitou součást postihování trestných činů z nenávisti, že nemohou být zastoupeny státními zástupci, jak to bylo původně myšleno. Policijní práci při odhalování trestných činů z nenávisti přibližuje Vegrichová (2014).

fesně sdružovaly, anebo k nim mohly zajistit přístup. V případě soudců a státních zástupců se jednalo především o Českou soudcovskou unii, Nejvyšší státní zastupitelství a Justiční akademii, jakož i jednotlivé soudy a státní zastupitelství na krajské a okresní či obvodní úrovni. U advokátů to byla Česká advokátní komora. Pachatelé byli zprostředkováni Generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR a vybranými věznicemi. Oběti byly osloveny pomocí pracovníků organizace In IUSTITIA. Zároveň jsme pro identifikování vhodných informantů využívali osobních kontaktů, analýzu médií a soudních rozhodnutí.

Realizaci každého rozhovoru předcházelo poučení informanta o jeho roli ve výzkumu a právech, které jsou s tím spojené. Místo rozhovoru i čas jsme téměř ve všech případech podřídili výběru informanta. Všechny rozhovory se soudci a státními zástupci jsme uskutečnili na jejich pracovišti, rozhovory s advokáty pak probíhaly většinou v jejich kancelářích nebo přilehlých kavárnách. V případě pachatelů se rozhovory konaly ve věznicích nebo v místě jejich bydliště, u obětí u nich doma, v práci, v kavárně anebo v kanceláři In IUSTITIA.

Celkem bylo pořízeno 72 hodin záznamu, které po přepsání pokrývaly 1913,6 normostran. Přepisy byly analyzovány v softwaru pro analýzu kvalitativních dat MAXQDA. Kódování bylo provedeno jedním výzkumníkem, v celém souboru dat bylo použito přibližně 190 kódů. Tyto kódy pak byly analyzovány samostatně v každé kategorii informantů. Výsledná zjištění pochopitelně nejsou reprezentativní pro všechny soudce, státní zástupce, advokáty, pachatele či oběti. Jejich hodnota spočívá nikoli v možnosti jejich zobecnění na všechny členy analyzovaných kategorií informantů, ale v získání porozumění problematice postihování trestných činů z nenávisti z pohledu zúčastněných aktérů.

Tvorba scénářů je využívána s cílem „předložit rozhodovatelům určitou komplexní informaci o budoucích možnostech vývoje v dané oblasti“ (Nekolová, 2006, s. 175). Nicméně hodnota scénářů netkví ani tak ve schopnosti predikovat budoucnost, jako spíše v identifikaci řídicích sil či faktorů vývoje od současnosti dál (srov. Benčo, 2008, s. 117–119; Clark, 2006, s. 182–186). Predikce budoucnosti jsou z principu vyloučené, neboť nelze předem stanovit a analyzovat všechny faktory a vztahy mezi nimi, které mohou utvářet společenské dění. Lze nicméně na základě známých faktorů vypracovat určité projekce, které nám přiblíží budoucí dění v jeho různých předpokládatelných podobách. Počet scénářů lze nastavit libovolně. Obvykle se však vytvářejí scénáře alespoň tři nebo čtyři. Tento počet je dostatečný, aby znázornil alternativy vývoje a faktory, které je utvářejí (srov. např. Balabán et al., 2010; Ditrych et al. 2016; Walach, 2010).

Coby „příběhy o možných budoucnostech“ (Nekolová, 2006, s. 173) jsou scénáře důležitým prvkem strategického rozhodování, zainteresovaným aktérů mohou napomoci přijmout patřičná opatření a dosáhnout tak požadovaného stavu. Scénáře jsou tedy heuristickým nástrojem a nikoli křišťálovou koulí; jsou metodou výkladu či deskripce, jejíž narativní struktura umožňuje lépe pochopit souvislosti určitého problému a stanovit možná řešení. Právě toto hledisko přijímáme a zdůrazňujeme v této studii. Scénáře využíváme jako strukturu, do které zasazujeme poznatky z našeho výzkumu s aktéry trestního řízení ve věci trestných činů z nenávisti. Naší ambicí není předpovídat budoucnost, ale demonstrovat klíčové faktory tohoto řízení tak, jak byly identifikovány v rozhovorech s výše uvedenými aktéry, a to formou snadno přístupnou a srozumitelnou.

Scénáře životního cyklu trestného činu z nenávisti

Scénáře životního cyklu trestného činu z nenávisti čerpají z empirického poznání, avšak jejich výslednou podobu je třeba považovat za fiktivní. Tím máme na mysli, že žádný ze tří níže prezentovaných scénářů neodpovídá skutečnému případu, který by popisoval některý z našich informantů. Scénáře ži-

votního cyklu trestného činu z nenávisti jsou tedy naším kreativním dílem, jehož účelem není popsat některý ze zaznamenaných případů nenávistné kriminality, ale demonstrovat klíčové faktory, které zvyšují či snižují pravděpodobnost, že bude daný skutek posouzen a stíhán jako trestný čin z nenávisti. Tyto faktory byly identifikovány na základě analýzy provedených rozhovorů s účastníky trestního řízení, především s právně vzdělanými jedinci. Konkrétně se jedná o:

1. přístup policie k trestnímu řízení s ohledem na ne/kvalifikaci skutku jako nenávistného;
2. přístup policie k obětem trestného činu z nenávisti;
3. roli doktríny extremismu ve vyšetřování a postihování nenávistné kriminality;
4. přístup státního zástupce a soudu k trestnímu řízení ve věci trestného činu z nenávisti;
5. přístup obhájce pachatelů k trestnímu řízení ve věci trestného činu z nenávisti,
6. role zmocněnce poškozeného trestným činem z nenávisti v trestním řízení.

Každý scénář zachycuje určitou variaci na dění po fyzickém útoku na muže romské národnosti. Toto dění se mění v závislosti na různých okolnostech spáchání útoku, charakteristice zúčastněných osob a především na přístupu orgánů činných v trestním řízení. K tomuto pojetí se uchylujeme záměrně, abychom ilustrovali jejich ústřední význam při postihování trestných činů z nenávisti. Jak již bylo řečeno, obsah scénářů vychází z pořádaných rozhovorů. Pokud je například ve všech scénářích soudce pasivním subjektem, je tomu tak proto, že takto jeho roli převážně líčili naši informanti. To pochopitelně neznamená, že by takto soudci vystupovali vždy. I v našich datech lze nalézt případy, kdy byl soudce velmi aktivní. Na druhé straně nelze odhlížet od toho, že takto obvykle popisován nebyl. V tomto ohledu rovněž v jednotlivých scénářích měníme okolnosti spáchání útoku, respektive faktor přítomnosti svědků a jejich role v trestním řízení. Chceme tím vyvážit pozornost věnovanou orgánům činným v trestním řízení, která by mohla vést k závěru, že potrestání pachatele je závislé pouze na jejich přístupu. Naši informanti často poukazovali na obtížné prokazování pachatelovy pohnutky (Walach et al., 2018, s. 5). My tuto skutečnost ve scénářích reflektujeme.

Představitelé orgánů činných v trestním řízení charakterizujeme na základě informací poskytnutých dotazovanými státními zástupci a soudci jako osoby ve středním věku, které vystudovaly v 80. a 90. letech 20. století v ČR. V rámci studia se s konceptem trestných činů z nenávisti nesetkaly, nicméně z praxe znají koncept politického extremismu. Všichni představitelé se shodují na nutnosti postihovat nenávistnou kriminalitu a právní úpravu trestných činů z nenávisti a postavení obětí v trestním řízení považují za dostatečnou (srov. Walach et al., 2018). Právní úprava se stejně jako jiné strukturální podmínky v jednotlivých scénářích nemění. Spáchání trestného činu si nezískalo pozornost veřejnosti, politiků ani novinářů.

Každý scénář představuje specifickou podobu životního cyklu trestného činu z nenávisti. V souladu s výše zmíněným obratem k obětem je konstruujeme z perspektivy oběti. Ideální scénář popisuje podmínky, za kterých bude trestný čin považován orgány činnými v trestním řízení za nenávistný. Výraz „ideální“ zde tedy neodkazuje k naší představě o nejlepším průběhu trestního řízení, ale spíše k v současnosti dominující praxi, ve které je daný skutek posouzen jako trestný čin z nenávisti za příhodných okolností. Tyto okolnosti scénář popisuje. Nepříznivý scénář odpovídá opaku ideálního scénáře. Ohlášený trestný čin nejenže není kvalifikován jako nenávistný, ale navíc je tato motivace orgány činnými v trestním řízení problematizována. Pravděpodobný scénář je založen na takovém průběhu trestního řízení ve věci trestného činu z nenávisti, který lze chápat jako typický, nejčastější, a jenž se nachází mezi oběma výš uvedenými extrémními póly. Nenávistná motivace pachatelů je sice projednávána, ale nakonec není prokázána.

Ideální scénář

Muž tmavé barvy pleti byl ve večerních hodinách kousek od svého domu na sídlišti napaden dvěma opilými muži. Nikdy předtím se s nimi nesetkal, o to více jej překvapily výkřiky jako: „Půjdeš na invalidní vozík, ty černá hubo!“ a „Doděláme to, co Hitler nedokončil.“ Napadený se bránil, a nejspíš i proto utrpěl jen lehčí fyzická zranění. Z nosu mu tekla krev a od kopů jednoho pachatele měl pohmožděno koleno. Útok zastavil příchod manželského páru, který peroucí se muže okřikl. Žena následně zavolala policii. Útočníci z místa činu utekli ještě před příjezdem policejní hlídky. Ještě téhož večera byli svědci i poškozený vyslechnuti a útočníky začala policie hledat.

Napadený muž se na druhý den dle instrukcí policie dostavil na policejní stanici, aby svoji výpověď doplnil. Znovu vypověděl, že na něj zaútočili dva neznámí muži, když se vracel z návštěvy svých příbuzných. Dále dodal, že útok byl veden kvůli jeho barvě pleti a zopakoval, že na něj pachatelé pořvávali, že je černá huba a že jej zmrzačí. Policista se napadeného zeptal, zdali podobné útoky již v minulosti někdy zažil. Napadený odpověděl, že fyzicky předtím napadený nebyl, avšak několikrát zažil verbální útoky. Když procházel kolem místní hospody, která se prezentuje jako soukromý klub, její hosté na něj pořvávali: „Cikáne, zmiz odsud!“ Policista zaprotokoloval nejen nenávistné výroky během fyzického napadení, ale také předchozí události. Napadenému dal podepsat výpověď, krátce jej poučil o obsahu „Poučení poškozeného“, předal mu informace o organizacích pomáhajících obětem a doporučil mu, aby se obrátil na poradnu pro oběti trestných činů z nenávisti, která by mu mohla pomoci obstarat právní zastoupení. Dotázal se také poškozeného, zda si přeje, aby jeho osobní údaje byly ve spise skryty. Poškozený tohoto svého práva využil a policistovi poděkoval, že myslí na jeho bezpečnost.

Napadený muž poradnu kontaktoval. Její pracovníci jej navštívili v jeho místě bydliště, a když seznali, že se může skutečně jednat o trestný čin z nenávisti, v souladu s možnostmi jejich organizace mu nabídli právní zastoupení. Napadený tuto nabídku přijal a zanedlouho se setkal se svým právním zástupcem – zmocněncem. V té době také poškozený začal docházet do psychologické poradny, jelikož v něm útok vyvolal psychické potíže.

Policie brzy napadeného prostřednictvím zmocněnce informovala, že pachatelé byli na základě popisu dopadeni při jiné potyčce v hospodě na témže sídlišti. Oba muže policie umístila do cely předběžného zadržení, ale už od počátku bylo zřejmé, o koho jde. Útočníci totiž byli známí místní rváči a zároveň otevření sympatizanti české krajně pravicové politické strany. V minulosti již byli několikrát odsouzeni, a to i za trestné činy z nenávisti. Policie na základě svědeckých výpovědí a dostupných informací o pachatelích kvalifikovala napadení muže jako Ublížení na zdraví ve stádiu pokusu. I když pochybovala o nenávistné motivaci pachatelů a spíše vznik konfliktu přičítala vlivu alkoholu na jednání pachatelů, nenávistnou verzi si přesto podržela. Po obvinění obou pachatelů se poškozený připojil k trestnímu řízení s nárokem na náhradu nemajetkové újmy.

Státní zástupce se s nenávistnou kvalifikací policie ztotožnil, ale přesto ještě nařídil došetření případu. Věděl totiž, že nenávistnou pohnutku bývá obtížné dokázat. Nakonec se ukázalo, že útočníci se svým útokem pochlubili několika známým, s nimiž popíjeli v hospodě. Mimo jiné prohlásili, že „zmlátili zasraného cigoše“. Na základě těchto informací útočníky obžaloval z Ublížení na zdraví s přihlídnutím k nenávistné kvalifikované skutkové podstatě, přičemž nenávistnou pohnutku spatřoval v napadení muže z důvodu jeho národnosti. Předvolaní svědci pak před soudem zopakovali to, co již vypověděli na policii: viděli útok, ale verbální projevy neslyšeli. Další předvolaný svědek vypověděl, že muži se útokem na poškozeného chlubili v hospodě. Poškozený pak předložil jako důkaz i lékařskou zprávu z nemocnice a potvrzení o návštěvách psychologické poradny.

Advokáti, kteří útočníky zastupovali, založili obhajobu svých klientů na přiznání se k útoku,

ale už ne k nenávistné motivaci. Pachatelé tak před soudem tvrdili, že se k útoku přiznávají, ale slovní projevy si vzhledem k opilosti nevybavují. Politických aktivit se podle svých slov už několik let neúčastní a rasisti podle svých slov nejsou. To se snažili dokázat poukazováním na bezproblémové vztahy s příslušníky menšin, s nimiž přichází do styku například v práci. Ani státní zástupce, ani soud toto nijak nerozporoval.

Soud probíhal relativně rychle a soudce nakonec oba útočníky odsoudil k podmíněnému trestu odnětí svobody za trestný čin z nenávisti navrhovaný státním zástupcem. Soud také vyhověl žádosti poškozeného, o to, aby se nemusel potkat s pachatelem. Poškozenému bylo přiznáno odškodné za fyzickou i psychickou újmu ve výši 50 000 Kč.

Nepříznivý scénář

Muž tmavé barvy pleti byl ve večerních hodinách kousek od svého domu na sídlišti napaden dvěma opilými muži. Nikdy předtím se s nimi nesetkal, o to více jej překvapily výkřiky jako: „Půjdeš na invalidní vozík, ty černá hubo!“ a „Doděláme to, co Hitler nedokončil.“ Napadený se bránil, a nejspíš i proto utrpěl jen lehčí fyzická zranění. Z nosu mu tekla krev a od kopů jednoho pachatele měl pohmožděno koleno. Útok zastavil příchod manželského páru, který peroucí se muže okřikl. Žena následně zavolala policii. Útočníci z místa činu utekli ještě před příjezdem policejní hlídky. Ta na místě vyslechla pouze napadeného, neboť svědci před příjezdem hlídky z místa činu odešli.

Napadený muž se na druhý den dostavil na policejní stanici, kde znovu vypověděl, že na něj zaútočili dva neznámí muži, když se vracel z návštěvy svých příbuzných. Dále dodal, že útok byl veden kvůli jeho barvě pleti a zopakoval, že na něj pachatelé pořvávali: „Černá hubo.“ Policista tuto poznámku okomentoval slovy: „Víte co to je trestný čin křivého obvinění? Jestli budete dělat z každé rvačky rasismus, nikdo vám pomáhat nebude.“ A do výpovědi ji nezahrnul. Napadený výpověď podepsal stejně jako dokument s názvem „Poučení poškozeného“, který vyslychající policista nijak nekomentoval. Rovněž nepřipojil žádné informace ohledně organizací pomáhajících obětem. Údaje poškozeného nebyly ve spise skryty.

Napadený odešel domů a o vývoji svého případu byl poprvé informován až soudní obsílkou zvoucí jej k podání svědecké výpovědi. Ještě téhož večer mu přišla anonymní zastrašující SMS vztahující se k jeho budoucímu svědectví. Protože nebyl nikým zastupován a nevěděl, že si může u policie požádat o vyrozumění o učiněných opatřeních, dozvěděl se až u soudu že oba útočníci byli dopadeni při jiné potyčce v hospodě na témže sídlišti, kde byl napaden, a obvinění z Výtržnictví. Státní zástupce se k této kvalifikaci přiklonil. Až u soudu se napadený také dozvěděl, že jej policie nevedla jako poškozeného, ale jako svědka, což vedlo k tomu, že nestihl včas uplatnit svůj nárok na náhradu škody a nemajetkové újmy. Muž před soudem zopakoval svou verzi o možném rasistickém motivu. Protože nebyl informován o možnosti vypovídat v nepřítomnosti pachatelů, byl vystaven jejich posměšným a výhrůžným pohledům. Jeho výpověď nebyla přesvědčivá, soudce jej několikrát přerušil, zpochybňoval jeho tvrzení o pohnutce pachatelů i způsobené újmě na zdraví. Poškozený nevěděl, že ji musí doložit znaleckým posudkem a lékařskými zprávami. Žádní jiní svědci, kteří by výpověď poškozeného o případném nenávistném motivu potvrdili, však nebyli přítomni. Další svědky události se totiž nepodařilo nalézt.

Útočníci byli zastupováni vlastním advokátem, protože na advokáta ex offio neměli, vzhledem ke kvalifikaci, nárok. Advokát obhajobu svých klientů postavil na popírání spáchání trestného činu a snižování věrohodnosti napadeného. Pachatelé před soudem tak vypovídali, že konflikt opravdu proběhl, ale vyprovokoval jej poškozený svým nevhodným chováním. Poté, co do nich několikrát strčil, se jej prý snažili pouze zpacifikovat, ale byli trochu hrubší. Poškozený podle jejich výpovědi patří k

rodině, která se nedávno na sídliště přistěhovala a která je známá jako problémová co do občanského soužití. Svou roli sehrálo i požití alkoholu obžalovanými. Podle advokáta navíc poškozený neutrpěl žádné vážné zranění. Státní zástupce ani soud jejich verzi neproblematizoval.

Soudní líčení bylo vyřízeno během jednoho dopoledne a soud nakonec oba útočníky odsoudil k podmíněnému trestu odnětí svobody za Výtržnictví, přičemž útok na muže byl posuzován v souběhu s výtržnostmi útočníků v nedaleké hospodě, kde byli zadrženi. Náhradu škody napadený nezískal, protože ji sice na dotaz soudu uplatnil, ale nedoložil důkazy. Večer přišlo poškozenému několik posměšných SMS zpráv odkazujících se na proběhlé trestní řízení.

Pravděpodobný scénář

Muž tmavé barvy pleti byl ve večerních hodinách kousek od svého domu na sídlišti napaden dvěma opilými muži. Nikdy předtím se s nimi nesetkal, o to více jej překvapily výkřiky jako: „Půjdeš na invalidní vozík, ty černá hubo!“ a „Doděláme to, co Hitler nedokončil.“ Napadený se bránil, a nejspíš i proto utrpěl jen lehčí fyzická zranění. Z nosu mu tekla krev a od kopů jednoho pachatele měl pohmožděno koleno. Útok zastavil příchod manželského páru, který peroucí se muže okřikl. Žena následně zavolala policii. Útočníci z místa činu utekli ještě před příjezdem policejní hlídky. Ta na místě vyslechla pár i poškozeného a po útočnicích vyhlásila pátrání.

Napadený muž se na druhý den dostavil na policejní stanici, kde znovu vypověděl, že na něj zaútočili dva neznámí muži, když se vracel z návštěvy svých příbuzných. Dále dodal, že útok byl veden kvůli jeho barvě pleti a zopakoval, že na něj pachatelé pořvávali mimo jiné: „Černá hubo.“ Vyšetřovatel tuto informaci nezaprotokoloval. Jednak svědci nic takového nevypověděli, jednak mu připadalo podezřelé, že s tím napadený přichází až na druhý den. Směrem k němu pak policista prohlásil, že není třeba z každé rvačky hned dělat rasistické napadení, a nakonec mu oběti podepsat protokol o výpovědi a předal mu dokument s názvem „Poučení poškozeného“, které nijak neokomentoval.

Po opuštění stanice odešel muž domů. Po několika dnech navštívil nevládní neziskovou organizaci, kam se chodily doučovat jeho děti. Místní pracovnice si všimla, že kulhá na jednu nohu, a tak se jej zeptala, co se mu stalo. Když se dozvěděla o útoku, předala muži kontakt na organizaci pomáhající obětem trestných činů z nenávisti. Muž se však organizaci zdráhal oslovit, a tak ji za něj později oslovila jeho manželka. Od útoku uplynuly tři týdny. Organizace muže začala ihned právně zastupovat.

Policie k dotazu zmocněnce sdělila, že pachatelé byli na základě popisu dopadeni při jiné potyčce v hospodě na téže sídlišti. Oba muže pak policie obvinila policie z Výtržnictví, a to přesto, že poškozený se prostřednictvím zmocněnce domáhal o kvalifikaci činu jako nenávistného. Útočníci již měli v minulosti oplétačky ze zákonem, jeden z nich byl dokonce již v podmínce za Maření výkonu úředního rozhodnutí. Zmocněnec též policii požádal o skrytí osobních údajů poškozeného, čemuž nebylo nejprve vyhověno, ale po stížnosti státnímu zástupci byly osobní údaje skryty.

Státní zástupce se nejprve přiklonil ke klasifikaci policie. Na základě stížnosti podané zmocněncem nadřízenému státnímu zastupitelství bylo nařízeno došetření skutku s ohledem na nenávistnou motivaci. Státní zástupce si vyžádal od policie dostupné informace o pachatelích. Ačkoli to byli recidivisté, nikdy nebyli podezříváni z trestného činu z nenávisti, ale před několika lety se údajně účastnili několika demonstrací organizovaných krajně pravicovými subjekty. Při soudním líčení poškozený zopakoval svou verzi o možném nenávistném motivu. Byl však jediný. Předvolaní svědci v jeho věci tvrdili, že v nepřehledné situaci nerozuměli, co si muži při rozdávání úderů navzájem říkali.

Útočníci byli zastupováni vlastním advokátem, protože na advokáta ex offio neměli vzhledem k právní kvalifikaci nárok. Advokát obhajobu svých klientů založil na kombinaci bagatelizace jednání jeho klientů a snižování věrohodnosti poškozeného. Pachatelé tak před soudem tvrdili, že v přípa-

dě hospodské šarvátky i napadení poškozeného byli pod vlivem alkoholu. Kromě toho uvedli, že je poškozený k útoku vyprovokoval nevhodnými oplzlými gesty. Odmítali také, že by útok doprovázeli nenávisnými projevy. Obhájci zdůraznili, že jejich klienti nejsou žádnými sympatizanty ani členy jakýchkoli politických organizací, a v průběhu líčení snižovali závažnost újmy vzniklé u poškozeného.

Zmocněnec v průběhu soudního líčení opakoval možnost nenávisného motivu útočníků. Soud na to reagoval tím, že obhajobě povolil předvolat kolegu z práce obou obžalovaných. Tento svědek romské národnosti pak před soudem vypověděl, že s obžalovanými nikdy žádné problémy neměl a vždy se k němu chovali jako ke každému jinému kolegovi. Ani státní zástupce, ani soudce jeho výpověď nijak neověřoval ani neproblematizoval.

Soudce nakonec oba útočníky odsoudil k podmíněnému trestu odnětí svobody za Výtržnictví a Ublížení na zdraví ve stádiu pokusu a bez zohlednění nenávisné kvalifikace a nařídil jim zákaz požívání alkoholu. Poškozený předložil znalecký posudek lékaře na utrpěnou újmu, soud jej přesto bez detailnějšího odůvodnění odkázal s nárokem na náhradu škody a nemajetkové újmy na občanskoprávní řízení.

Analýza faktorů v kvalifikování a postihování trestných činů z nenávisti

Přístup policie k trestnímu řízení s ohledem na ne/kvalifikaci skutku jako nenávisného

V ideálním scénáři policista zaprotokoloval nejen nenávisné výroky během fyzického napadení, ale také předchozí zkušenosti s nenávisným napadáním, na které se zeptal napadeného v rámci výslechu. V nepříznivém scénáři policista nezapsal do protokolu o výpovědi a tuto poznámku nevhodně okomentoval slovy: „Víte co to je trestný čin křivého obvinění? Jestli budete dělat z každé rvačky rasismus, nikdo vám pomáhat nebude.“ V pravděpodobném scénáři vyšetřovatel rovněž informaci o nenávisné motivaci nezaprotokoloval. Jednak svědci nic takového nevyprávěli, jednak mu připadalo podezřelé, že s tím napadený přichází až na druhý den. Policista prohlásil, že není třeba z každé rvačky hned dělat rasistické napadení.

Přístup policie k obětem trestného činu z nenávisti

V ideálním scénáři byl policista citlivý k výpovědi poškozeného. Poučil jej o jeho právech, předal mu informace o organizacích pomáhajících obětem a také mu doporučil, aby se obrátil na poradnu pro oběti trestných činů. Na základě těchto informací si poškozený obstaral zmocněnce, na jehož žádost pak policie poškozeného informovala o dalším postupu. Policista si také uvědomil, že útočníci poškozeného neznali a že uvedení jeho adresy ve spise by mohlo vést k jeho dalšímu pronásledování. Poučil tedy poškozeného o jeho právu žádat skrytí osobních údajů a na jeho žádost osobní údaje skryl. V nepříznivém scénáři policista újmu poškozeného zcela ignoroval. Nejenže výpověď poškozeného nezaprotokoloval, ale navíc jej nijak nepoučil o jeho právech, stejně jako jej neinformoval o poradnách pro oběti. O podrobnostech svého případu se tak poškozený dozvěděl až u soudu a nemohl na ně nijak reagovat. V pravděpodobném scénáři policie reagovala až na proaktivní přístup poškozeného a jeho zmocněnce. Stejně jako v nepříznivém scénáři policie poškozeného nepoučila o jeho právech. Žádostem a podnětům zmocněnce však následně vyhověla.

Role doktríny extremismu ve vyšetřování a postihování nenávistné kriminality

V ideálním scénáři se podařilo pachatelům prokázat jejich napojení na krajní pravici. Svědci navíc slyšeli, že pachatelé na poškozeného při útoku křičeli nenávistná hesla. Tyto dvě informace společně s výpovědí svědka, před kterým se pachatelé o útoku pochlubili, přesvědčily policii k tomu, aby napadení klasifikovala jako trestný čin z nenávisti. Státní zástupce se pak této kvalifikace přidržel. V nepříznivém scénáři se žádné informace o napojení obou mužů na krajní pravici neobjevily. Svědky napadení se navíc nepodařilo vypátrat. Státní zástupce kvalifikaci nijak neproblematizoval a pachatelé byli nakonec odsouzeni za běžný trestný čin. V pravděpodobném scénáři bylo napadení kvalifikováno rovněž jako běžný trestný čin, ale státní zástupce nařídil došetření skutku, z něhož vyplynuly informace o napojení pachatelů na krajní pravici. Případ však nakonec nebyl překvalifikován na nenávistný trestný čin proto, že se nepodařilo tyto informace podpořit, a to ani svědectvím o nenávistných verbálních projevech doprovázejících útok.

Přístup státního zástupce k trestnímu řízení ve věci trestného činu z nenávisti

V ideálním scénáři se státní zástupce přiklonil k policii, jež skutek klasifikovala jako nenávistný. O nenávistné motivaci státního zástupce přesvědčily informace o politické minulosti pachatelů, svědectví o nenávistné motivaci útoku a zkušenost pachatelů s předchozí trestnou činností z nenávisti. Státnímu zástupci stačilo v tomto případě spolehnout se na dobrou práci policie. V nepříznivém scénáři se státní zástupce taktéž přidržel klasifikace policie. Na rozdíl od ideálního scénáře však policie kvalifikovala napadení jako běžný trestný čin. Svědky ani jiné důkazy prokazující nenávistnou motivaci se policii nepodařilo nalézt. Důkazní nouze státního zástupce nepřesvědčila k tomu, aby nařídil došetření případu, a to ani na základě informací od napadeného. Státní zástupce zde zaujal zcela pasivní přístup. V pravděpodobném scénáři byl skutek policií klasifikován jako běžný trestný čin, nicméně státní zástupce nařídil v této věci došetření. Na jeho základě se objevily informace o minulosti pachatelů. Podpurný důkaz prokazující nenávistnou motivaci se však v celém řízení neobjevil, předvolání svědci slovním projevům doprovázejících útok nerozuměli. Protistrana v průběhu líčení předvolala i svědka romské národnosti, který u soudu vypověděl ve prospěch obžalovaných. Státní zástupce na jeho výpověď nijak nereagoval. I přesto byl v tomto scénáři státní zástupce spíše aktivní postavou.

Přístup obhájců pachatelů trestné činnosti z nenávisti

Přístup obhájců pachatelů byl ve všech scénářích podobný. Všichni se snažili pro své klienty maximálně snížit výši potenciálního trestu. S výjimkou vlivu požitého alkoholu však zvolili různé taktiky. V ideálním scénáři šlo o kombinaci přiznání a odmítání nenávistné motivace. Obhájce doporučil svým klientům, aby se přiznali, ale zároveň zpochybnili nenávistnou motivaci útoku s poukazem na ukončení svých politických aktivit a na své dobré vztahy s příslušníky menšin v práci. V nepříznivém scénáři obhájci pachatelů popírali spáchání trestného činu a snižovali újmu poškozeného. Podle obhájců útok vyprovokoval sám poškozený. Rodinu poškozeného označovali za problémovou z hlediska občanského soužití. Zranění, která při útoku utrpěl, navíc zpochybňoval poukazováním na jeho dobrý zdravotní stav. V pravděpodobném scénáři byl pak advokát obžalovaných nejdůslednější. Taktiku založil na bagatelizaci jednání klientů a na snižování věrohodnosti poškozeného, jenž prý útok vyprovokoval oplzlými gesty. Útok navíc nebyl dle obhájce nijak závažný, což dokládal tím, že poškozený nedisponuje ani lékařskou zprávou. Rasovou motivaci advokát zcela odmítl s tím, že jeho klienti nejsou v současnosti stoupenci žádné politické organizace.

Přístup soudce k trestnímu řízení ve věci trestného činu z nenávisti

Ve všech třech scénářích byla role soudce spíše pasivní, ve všech případech přistoupil na kvalifikaci státního zástupce. V ideálním scénáři soudce odsoudil pachatele za trestný čin z nenávisti. O nenávistné motivaci jej přesvědčila důkazní situace podložená svědectvím, zkušenostmi pachatelů s pácháním nenávistné kriminality i jejich politická aktivita na akcích nenávistných organizací. Soudce vzal v potaz i lékařskou zprávu, jež napadený předložil a nařídil pachatelům nahradit náhradu škody v požadované výši. Vyhověl také poškozenému v tom, že nemusel vypovídat v přítomnosti pachatelů, čímž výrazně přispěl k jeho psychické pohodě i kvalitě výpovědi. V nepříznivém scénáři se soudce plně spolehl na informace policie a státního zástupce a pachatele odsoudil za běžný trestný čin. Do průběhu soudního líčení nijak nezasahoval. Na poškozeného upozorňujícího na možný nenávistný motiv nijak nereagoval, neupozornil jej také na možnost vypovídat v nepřítomnosti obžalovaných. V pravděpodobném scénáři soudce na základě informací o politické minulosti pachatelů připustil možnou nenávistnou motivaci. Pro její vyvrácení mu však stačilo svědectví romského kolegy z práce obou obžalovaných. Pachatele nakonec odsoudil za běžný trestný čin. Nárok na náhradu škody poškozeného odkázal do řízení ve věcech občanskoprávních, protože chtěl ve věci rozhodovat rychle a prevence sekundární viktimizace poškozeného pro něj nebyla prioritou.

Role zmocněnce poškozeného trestným činem z nenávisti v trestním řízení

Role zmocněnce se v jednotlivých scénářích odvíjela podle toho, kdy a jestli vůbec poškozený jeho služeb využil. V ideálním scénáři byl napadený zastupován zmocněncem už od samého počátku trestního řízení. Poškozený dostal kontakt přímo na poradnu pro oběti trestných činů z nenávisti, vyhledal ji tak rychle a nemusel svůj příběh opakovat na různých místech. Díky zastoupení měl napadený informace o průběhu řízení, včas se přihlásil jako poškozený s nárokem na náhradu škody a nemajetkové újmy a ta mu díky tomu byla na konci řízení přisouzena. Role zmocněnce se tedy zakládala na důsledném dodržování práv poškozeného, včetně ochrany jeho osobních údajů. V nepříznivém scénáři nebyl napadený muž nikým zastupován, protože o této možnosti vůbec nevěděl. V pravděpodobném scénáři pak napadený muž získal zmocněnce až několik týdnů od útoku. Zmocněnec v průběhu řízení žádal přípisem o došetření případu, čemuž bylo vyhověno. Díky došetření se vynořily informace o vazbách pachatelů na krajní pravici. Tento důkaz však na kvalifikaci trestného činu jako nenávistného nestačil. Snaha zmocněnce o prokázání nenávistné pohnutky a přiřknutí náhrady škody v trestním řízení byla nakonec neúspěšná, podařilo se mu ovšem zajistit skrytí osobních údajů.

Závěr

V této studii jsme na základě výzkumu se soudci, státními zástupci, advokátky, pachateli a oběti v ČR (Walach et al., 2018) prezentovali tři scénáře životního cyklu trestného činu z nenávisti: ideální, nepříznivý a pravděpodobný. Jejich cílem bylo demonstrovat faktory mající vliv na postihování nenávistné kriminality. Pozornost jsme přitom soustředili na orgány činné v trestním řízení, neboť mají zásadní vliv na kvalifikaci skutku jakožto trestného činu z nenávisti a na jeho další postup v trestním řízení. Tím ovšem netvrdíme, že by jiné okolnosti případu nebyly podstatné. Ukázali jsme, že přítomnost svědků může významným způsobem přispět ke stihání útoku jako nenávistně motivovaného trestného činu.

Policie byla všeobecně považována za klíčového aktéra. Pokud vyšetřovatel nebere v potaz výpověď poškozeného, brání tím v kvalifikování skutku jako trestného činu z nenávisti. Nevhodnými komentáři pak přispívá k tomu, že napadeného či jeho okolí odradí od další spolupráce s policií, včetně oznamování nenávistné viktimizace. Necitlivým přístupem, nepoučením o právech poškozeného a nepředání kontaktu na organizaci pomáhající obětem kriminality se rovněž podílí na sekundární viktimizaci. Vliv doktríny politického extremismu na činnost snižuje pravděpodobnost stíhání útoku jako nenávistného, nejsou-li prokazovány a prokázány pachatelovy vazby na krajní pravici, její ideologie a jimi inspirovaná hnutí či organizace.

Státní zástupce se může pokusit pochybení policie napravit. Avšak jak bylo patrné v pravděpodobném scénáři, ani nařízení došetření případu nemusí vést ke změně kvalifikace z běžného trestného činu na nenávistný. V nepříznivém scénáři se s kvalifikací policie zcela ztotožnil. Ve všech případech je však jeho role do značné míry ovlivněna výsledky policejního vyšetřování. Specifikem obhajoby pachatelů obžalovaných ze spáchání trestného činu z nenávisti je zpochybňování nenávistné motivace. Buď byla přímo popírána, pokud ji nedosvědčovali svědci, anebo bylo poukazováno na alternativní motivaci („problémová rodina“).

Role soudce byla ve všech scénářích co do prokazování nenávistné pohnutky spíše pasivní. Prostor pro větší aktivitu stran jejího prokazování nicméně existuje, ať už skrze většího zájmu o výpověď poškozeného, anebo ověřování výpovědí svědků předvolaných obžalovaným, kteří mají dosvědčit jeho dobré vztahy s členy skupiny, k níž napadený patřil. Klíčová je rovněž soudcová role při předcházení vzniku sekundární újmy na straně oběti. Totéž platí pro zmocněnce, jeho přítomnost může zvýšit pravděpodobnost, že bude nenávistná motivace vyšetřována a uplatněna, stejně jako zajistit, že budou zajištěna jeho práva, včetně náhrady škody v trestním řízení. Jak ovšem bylo ukázáno v nepříznivém a pravděpodobném scénáři, ani intervence zmocněnce nemusí být vždy (zcela) úspěšná.

Konfrontací všech tří scénářů dospíváme k závěru, že prostor pro zlepšení postihování nenávistné kriminality nepochybně existuje. Orgány činné v trestním řízení, zejména policie, v tomto úsilí hrají ústřední roli. Vyšetřování trestných činů z nenávisti vyžaduje relativně více práce než běžná trestná činnost, a to ve vztahu jak k dokázání nenávistné pohnutky, tak k přístupu k poškozeným. Rovněž v rámci soudního líčení bude velmi pravděpodobně docházet k problematizování nenávistné motivace a důvěryhodnosti poškozených ze strany obhájců. V rámci dosahování spravedlnosti je však nezbytné tyto překážky překonat. Postihování nenávistné kriminality vyplývá nejen z mezinárodních závazků ČR, ale také z Listiny základních práv a svobod a trestního zákoníku. Zásadní hodnotou je zde ochrana poškozených. Předpokladem důsledného objasňování trestných činů z nenávisti je na oběť orientovaný přístup, který zajistí uplatnění všech jejích práv v každém stádiu trestního řízení a předejde její sekundární viktimizaci.

PETR KUPKA je výzkumným pracovníkem Katedry antropologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni. Odborně se věnuje zejména tématům bezpečnosti, kontroly kriminality, organizovaného zločinu a sociálního vyloučení.

KLÁRA KALIBOVÁ je právničkou a ředitelkou organizace In IUSTITIA. Dlouhodobě se zabývá studiem trestných činů z nenávisti a zastupováním obětí trestných činů z nenávisti.

VÁCLAV WALACH je výzkumným pracovníkem Katedry antropologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni. Odborně se věnuje především otázkám bezpečnosti a nebezpečnosti v sociálně vyloučených lokalitách. V organizaci In IUSTITIA má na starost realizaci a koordinaci výzkumné činnosti.

VENDULA DIVIŠOVÁ je doktorskou studentkou na Katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Zajímá se o témata zajišťování bezpečnosti, diváckého násilí a terorismu.

Literatura

- Balabán, M., Kašík, J., Stejskal, L. & Rašek, A. (2010). Tři scénáře o budoucnosti světa, EU, ČR. *The Science for Population Protection*, 3(2), 1–23.
- Benčo, J. (2001). *Metodológia vedeckého výskumu*. Bratislava: Vydavateľstvo IRIS.
- Clark, R. M. (2007). *Intelligence Analysis: A Target-Centric Approach*. Washington: CQ Press.
- Danics, Š. (2014). Trestná činnosť s extremistickým podtextem a „hate crimes“. *Bezpečnostní teorie a praxe*, 15(3), 61–80.
- Ditrych, O., Beneš, V., Braun, M., Čejka, M., Dopita, T., Eichler, J., Fürst, R., Handl, V., Kořan, M., Kratochvíl, P., Strítecký, V. & Tichý, L. (2016). *Scénáře vývoje mezinárodního bezpečnostního prostředí (2017)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2017). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey: Main Findings*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Evropský parlament & Rada Evropské unie (EPREU). (2012). *Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV*. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>.
- Fryšták, M. (2016). Možnost přenositelnosti konceptu hate crimes do české trestněprávní úpravy. *Trestněprávní revue*, 15(7–8), 164–167.
- Garland, J. & Chakraborti, N. (2012). Divided by a Common Concept? Assessing the Implications of Different Conceptualizations of Hate Crime in the European Union. *European Journal of Criminology*, 9(1), 38–51. doi: 10.1177/1477370811421645.
- Garland, J. & Funnell, C. (2016). Defining Hate Crime Internationally: Issues and Conundrums. In J. Schweppe & M. Walters (Eds.). *The Globalisation of Hate. Internationalising Hate Crime?* (pp. 15–30). Oxford: Oxford University Press.
- Hall, N. (2013). *Hate Crime*. Second Edition. Londond: Routledge.
- Herczeg, J. (2008). *Trestné činy z nenávisťi*. Praha: ASPI.
- Charvát, J. (2017). Pojem extremismus a jeho aktuální možnosti použití v České republice. *Bezpečnostní teorie a praxe*, 18(2), 91–108.
- Iganski, P. (2001). Hate Crimes Hurt More. *American Behavioral Scientist*, 45(4), 626–638. doi: 10.1177/0002764201045004006.

- Iganski, P. & Lagou, S. (2015). Hate Crimes Hurt Some More Than Others. Implications for the Just Sentencing of Offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(10), 1696–1718. doi: 10.1177/0886260514548584.
- In IUSTITIA (2016). *Spravedlnost na ulici. Výstupní případová analýza z pera kolektivu autorek In IUSTITIA*. Praha: In IUSTITIA.
- Kalibová, K. (2010). Jak chránit před násilím z nenávisti? Komentář k platnému právnímu stavu. In Kolektiv autorů, *Zapomenuté oběti. Násilí z nenávisti a poradenství pro jeho oběti v ČR* (pp. 85–104). Praha: Foundation „Rememberance, Responsibility and Future“, Kulturbüro Sachsen e. V., In IUSTITIA.
- Kalibová, K. (2012). *Stanovisko In IUSTITIA, o.s., k textu doc. JUDr. PhDr. Miroslava Mareše, PhD., Problematika Hate Crime. Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům*. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/tz- stanoviska/ stanovisko-k-pojeti-hate-crime-a-extremismu.pdf>.
- Kalibová, K. (2017). *Trestná činnost z nenávisti de lege lata a de lege ferenda – některé hmotně právní aspekty*. Nepublikovaná disertační práce, obhájená 6. září 2017. Brno: Masarykova univerzita.
- Kalibová, K., Petruželka, B. & Walach, V. (2017). Islamofobie a násilí z nenávisti. In B. Ostřanský (Ed.). *Islamofobie po česku: Český odpor vůči islámu, jeho východiska, projevy, souvislosti, přesahy i paradoxy* (pp. 249–268). Praha: Nakladatelství Vyšehrad.
- Krčál, P. (2012). Pravicový extremismus a radikalismus jako zdroj penální legitimacy. *Rexter*, 10(1), 72–104.
- Krčál, P. (2016). Politický extremismus a radikalismus jako jedny z referenčních bodů státních aparátů na úrovni diskurzivní produkce. *Rexter*, 14(1), 92–137.
- McVeigh, R., Welch, M. R. & Bjarnason, T. (2003). Hate Crime Reporting as a Successful Social Movement Outcome. *American Sociological Review*, 68(6), 843–867.
- Múka, O., Krutina, M., Rameš, F. & Špaček, J. (2008). *Kriminalita motivovaná nenávistí ve světle právních a faktických opatření v ČR. Combating hate crime in the Czech republic*. Praha: Český helsinský výbor.
- Nekolová, M. (2006). Scénáře. In M. Potůček (Ed.). *Manuál prognostických metod* (pp. 173–179). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Nociar, T. (2015). Politolog jako lékař, psychiatr a ideologický štátný aparát: kritický pohľad na problematické aspekty terminológie politickej krajnosti. *Rexter*, 13(1), 44–91.
- Nociar, T. (2016). Politológov sprievodca „terminologickým chaosom“: Terminologia, charakteristika a konceptualizácia krajnepravicovej ideologickej rodiny. *Rexter*, 14(1), 44–91.
- Odbor bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra ČR (OBP MV ČR). (2012a). *Analýza dostupných soudních rozsudků pachatelů extremistické, rasově motivované a xenofobní násilné trestné činnosti*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR.
- Odbor bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra ČR (OBP MV ČR). (2012b). *Kvalitativní popis psychologie osobnosti pachatele extremisticky, rasově motivované a xenofobní trestné činnosti*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR.
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). (2003). *Decision No. 4/03, Tolerance and Non-Discrimination*. Dostupné z: <https://www.osce.org/mc/19382?download=true>.
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). (2009). *Decision No. 9/09, Combating Hate Crimes*. Dostupné z: <https://www.osce.org/cio/40695?download=true>.

- Perry, B. (2003). *In the Name of Hate: Understanding Hate Crimes*. New York and London: Routledge.
- Perry, B. (2014). Hate Crime: Contexts and Consequences. In P. Grant (Ed.). *State of the World's Minorities and Indigenous Populations* (pp. 10–17). London: Minority Rights Group International.
- Perry, J. (2014). Evidencing the Case for Hate Crime. In N. Chakraborti & J. Garland (Eds.). *Responding to Hate Crime: The Case for Connecting Policy and Research* (pp. 71–84). Bristol: The Policy Press.
- Perry, J. (2016). A Shared Global Perspective on Hate Crime? *Criminal Justice Policy Review*, 27(6), 610–626. doi: 10.1177/0887403415601473.
- Pezzella, F. S. (2016). *Hate Crime Statutes: A Public Policy and Law Enforcement Dilemma*. Bez místa vydání: Springer.
- Policie.cz. (nedatováno). *Trestné činy z nenávisti*. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/trestne-ciny-z-nenavisti.aspx>.
- Rada Evropské unie (REU). (2008.). *Rámcové rozhodnutí Rady 2008/913/SVV ze dne 28. listopadu 2008 o boji proti některým formám a projevům rasismu a xenofobie prostřednictvím trestního práva*. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>.
- Schweppe, J., Haynes, A. & Walters, M. (2018). *The Lifecycle of a Hate Crime: Comparative Report*. Dublin: ICCL.
- Štěchová, M., Danielová, K., Jarkovská, L., Kotulán, P., Štěch, O., Urban, L. & Veverková, L. (2004). *Interetnické konflikty (jejich příčiny a dopady z pohledu teorie a empirických sond)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Vegrichtová, B. (2014). Odhalování a identifikace trestné činnosti s extremistickým podtextem. *Bezpečnostní teorie a praxe*, 15(4), 3–24.
- Walach, V. (2010). Perspektivy krajně pravicového hip-hopu v Česku. *Rexter*, 8(1), 41–72.
- Walach, V., Kalibová, K., Divišová, V. & Kupka, P. (2017). *Životní cyklus trestného činu z nenávisti. Národní zpráva – Česká republika*. Praha: In IUSTITIA, o.p.s.
- Whine, M. (2016). National Monitoring of Hate Crime in Europe: The Case for a European Level Policy. In J. Schweppe & M. Walters (Eds.). *The Globalisation of Hate. Internationalising Hate Crime?* (pp. 213–232). Oxford: Oxford University Press.